

Begeleiding naar vrij lezen

De mythe van het vrij lezen

Een kwartier of langer vrij lezen is op bijna alle scholen vast geworteld in het rooster in de vorm van onbegeleid vrij lezen. Een flinke groep leerlingen is hier echter helemaal niet bij gebaat. Dat kan beter: ga aan de slag met effectievere vrij-leesmomenten.

TEKST **EMIEL HELMICH**

Je herkent het vast: iedere dag lezen leerlingen verplicht een kwartier of langer vrij in een boek of strip naar keuze. Het is niet vreemd dat veel scholen een verplicht vrij-leesmoment hebben geïntroduceerd. Tal van onderzoeken tonen immers aan dat veel lezen goed is voor de taalontwikkeling van kinderen op meerdere gebieden, zoals: woordenschat, spelling, begrijpend lezen en basisvaardigheden (Mol & Bus, 2011). Bovendien ontstaat een positieve spiraal: een kind dat meer leest, ontwikkelt zich beter en is gemotiveerder om nog meer te lezen. Ook folders specifiek gericht op informatievoorziening aan leerkrachten hebben het invoeren van vrij lezen gepromoot (onder andere Broekhof & De Pater, 2013). Het is dus geen wonder dat meer dan 85 procent van de scholen een dagelijks vrij-leesmoment heeft ingepland (Gubbels et al., 2017). Maar onderzoek laat zien dat vooral de gemotiveerde lezers profiteren van het

vrij lezen. Ongemotiveerde lezers (veelal de zwakkere lezers) krijgen nog minder zin in lezen en raken zo van de regen in de drup (Van der Sande et al., 2019). De verschillen in leesmotivatie en leesvaardigheid worden zo door het vrij lezen alleen maar groter. De gerenommeerde Amerikaanse onderzoeker Nell Duke noemt onbegeleid vrij lezen zelfs een voorbeeld van 'Literacy practices we should abandon' (Duke, 2016).

DE KRACHT VAN VRIJ LEZEN

Een kind ontwikkelt zijn taalvaardigheid fors door veel te lezen in zijn vrije tijd (Mol & Bus, 2011). Die grote opbrengst heeft twee oorzaken. Ten eerste is de vrije tijd onbeperkt, in tegenstelling tot het leeskwartiertje op school, waardoor ook het leesvolume in principe onbeperkt is. Ten tweede is de motivatie anders dan op school. Anders dan het 'verplichte vrije' lezen op school, is lezen in de vrije tijd 'echt vrij' lezen. Als een kind thuis

Een bekend beeld: iedere dag lezen leerlingen verplicht een kwartier of langer vrij in een boek of strip naar keuze

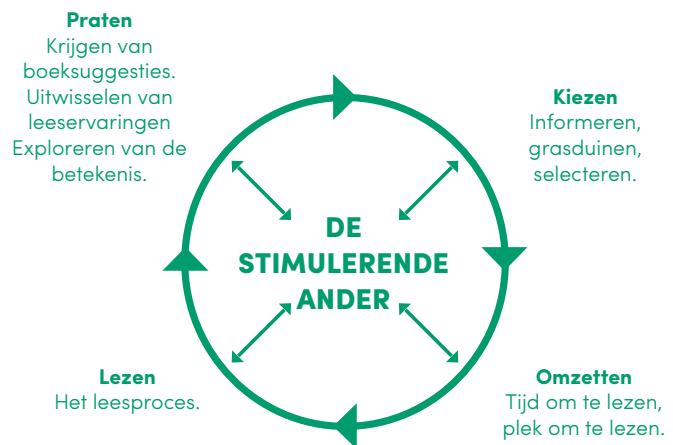
uit zichzelf een boek pakt, leest het met meer betrokkenheid en is het rendement vanzelf groter. Als leerkracht wil je daarom dat alle kinderen thuis veel en vaak enthousiast boeken pakken om te lezen. Het is daarom raadzaam om het vrij lezen op school vooral in te zetten om kinderen zodanig hongerig te maken naar boeken en hen vaardig te maken in het doorlopen van de leescirkel, dat zij thuis gaan vrij lezen.

DE SLEUTELROL VAN DE LEERKRACHT

We moeten leerlingen hongerig maken naar boeken. Dat is geen geringe opgave. Mia Stokmans van de Universiteit Tilburg en Roos Wolters van Stichting Lezen hebben het leeshongermodel ontwikkeld, waarin zij beschrijven dat een lezer anderen om zich heen nodig heeft om het kiezen, lezen en praten over boeken te stimuleren en te begeleiden. Dat zijn de 'stimulerende anderen'. De stimulerende ander dwingt een kind niet om te gaan lezen, maar reikt op een vriendelijke en geïnteresseerde manier genoeg aan om zelf te beslissen om een boek te gaan lezen. Dit kan de leerkracht zijn, maar ook een klasgenoot, familielid of bibliothecaris. Als leerkracht heb jij echter een sleutelrol, aangezien jij zelf als die stimulerende ander kan fungeren én een leesklimaat kan creëren waarin ook klasgenoten de rol van stimulerende ander op zich kunnen nemen.

Leescirkel en leeshongermodel

De leescirkel van Mia Stokmans en Roos Wolters is onderdeel van het leeshongermodel, en is gebaseerd op de leescirkel van Chambers (2012). Volgens het leeshongermodel voert een succesvolle lezer voor, tijdens en na het lezen verschillende handelingen uit. Een lezer doorloopt succesvol de leescirkel door achtereenvolgens een boek te kiezen, randvoorwaarden te creëren om te gaan lezen, daadwerkelijk te gaan lezen en tot slot te praten over het boek. Het kind kan daarbij continu geholpen worden door de stimulerende ander.

Figuur 1 – Leescirkel 'de stimulerende ander' van Mia Stokmans en Roos Wolters (gebaseerd op Chambers, 2012)

DE LEERKRACHT ALS STIMULERENDE ANDER

Wat kun je doen om ervoor te zorgen dat ook minder gemotiveerde leerlingen, de niet-lezers en de af-en-toe lezers, tot lezen komen, tijdens het vrij lezen en in de vrije tijd? Niet-lezers hebben daarbij nog meer hulp nodig dan af-en-toe lezers (Stokmans & Wolters, 2019). Zo zien niet-lezers de meerwaarde van een verhaal nog niet in. Als leerkracht wil je ze die wel laten inzien, en dat lukt alleen door ze een verhaal te laten ervaren. Doorloop daarom samen met één kind of met een klein groepje de leescirkel en neem daarin het initiatief. Kies een boek uit waarvan je weet dat de inhoud ze interesseert, zorg voor een geschikt moment om een stuk uit het boek aan hen voor te lezen, lees een stuk voor en praat met hen over het verhaal. Geef het boek daarna aan een van de leerlingen. Of laat een leerling het verhaal verder afluisteren via een luisterboek. Of kies zelf een vergelijkbaar boek uit voor hem of haar. Toon bovendien interesse in de ervaring van het lezen van het boek: 'Ben je al begonnen aan het boek?' 'Wat vind je van die hoofdpersoon?' 'Wat denk je, hoe zou het verhaal verder gaan?' Een af-en-toe

Kinderen kunnen bij het kiezen van boeken geënthousiasmeerd worden door de stimulerende ander

lezer heeft al wel enkele positieve ervaringen opgedaan met het luisteren naar en lezen van verhalen. Hij is alleen nog niet voldoende vaardig in het doorlopen van alle fasen van de leescirkel. Een af-en-toe lezer is ook gebaat bij de aanpak voor de niet-lezer, maar hij kan ook tot lezen komen met iets lichtere vormen van ondersteuning: ondersteuning op klasniveau, die een leesklimaat in de klas creëert en klasgenoten in staat stelt de rol van stimulerende ander op zich te kunnen nemen.

Tip 1

Mits 'leesouders' goed geïnstrueerd zijn over hoe de leescirkel te doorlopen, kun je hen ook inzetten om samen met één kind of met een klein groepje de leescirkel te doorlopen.

HET CREËREN VAN EEN LEESKLIMAAT

Als leerkracht kun je klassikaal ondersteuning bieden aan af-en-toe lezers op de activiteiten *kiezen*, *omzetten* en *praten* van de leescirkel, die evidence-informed zijn en uit eigen ervaringen van leerkrachten als effectief worden ervaren. Handige werkvormen die je in kunt zetten op de activiteiten *kiezen* en *praten*, zijn gepubliceerd door de Bibliotheek op school en zijn te vinden als je op het internet zoekt naar: '25 korte werkvormen voor de boekenkring'.

VOORBEELD BIJ ACTIVITEIT 'KIEZEN'

Als voorbeeld bij de activiteit *kiezen*, de boekensushi. Hierbij leg je als leerkracht voor ieder kind een boek neer dat jij voor hen hebt uitgekozen. Laat ze vervolgens twee minuten in het boek lezen. Als de tijd om is, geven ze het boek door aan de volgende leerling, zodat iedereen nu weer een nieuw boek heeft. Laat ze opnieuw twee minuten lezen en herhaal dit een derde keer. Zodoende heeft ieder kind kennism gemaakt met drie boeken. Doordat je als leerkracht de boeken voor deze kinderen hebt uitgekozen, is de kans groot dat ze een van de boeken leuk vinden en willen lezen. Geef deze kinderen dan direct de mogelijkheid om het boek te lenen.

Een lezer doorloopt succesvol de leescirkel door een boek te kiezen, het te gaan lezen en over het boek te praten

VOORBEELD BIJ ACTIVITEIT 'PRATEN'

Als voorbeeld bij de activiteit *praten*, de speed date. De helft van de kinderen blijft op hun plaats zitten met een boek dat zij willen aanbevelen, terwijl de andere helft langskomt om twee minuten te daten. De kinderen met een boek vertellen over het boek, terwijl de kinderen zonder boek luisteren en vragen kunnen stellen. Na twee minuten schuiven alle kinderen zonder boek een plaats op naar de volgende date. Laat de kinderen drie dates hebben. Als afsluiting kan de leerkracht plenair de werkvorm nabespreken. 'Is iemand geïnteresseerd geraakt in een boek?' 'Wat voor boek is het?'

Tip 2

Handige werkvormen: zoek op het internet maar eens naar: '25 werkvormen voor de boekenkring'.

Voor de activiteit *omzetten* kun je als leerkracht randvoorwaarden creëren om leerlingen echt tot lezen te laten komen. Spreek bijvoorbeeld af dat je je eigen boek altijd zichtbaar op (de hoek van je) tafel moet liggen als je het niet gebruikt. Richt een plek in de school en/of klas in waar leerlingen in hun vrije (school)tijd

aangenaam kunnen lezen, indien mogelijk zelfs hardop, aangezien hardop lezen het leesbegrip voor veel kinderen in de basisschool nog bevordert (Van den Boer & Aravena, 2023). Organiseer een toegankelijk uitleensysteem, zodat leerlingen boeken mee naar huis kunnen nemen. Wijd een ouderbijeenkomst aan het lezen thuis, waarin je ouders handvatten meegeeft voor het motiveren en enthousiasmeren van hun kind. 'Geef je kind de keuze tussen nu gaan slapen of nog een kwartiertje lezen', is een tip waar veel ouders verrast en positief op reageren.

ENTHOUSIASMEER TOT (MEER) LEZEN

De 'mythe' dat een onbegeleid vrijleesmoment op school goed is voor alle leerlingen is hardnekkig. Maar leerlingen die niet van lezen houden, hebben vaak (eerst) iets anders nodig (onder andere Duke, 2016; Stokmans & Wolters, 2019). Bied deze leerlingen extra ondersteuning en gebruik het vrijleesmoment op school vooral om leerlingen te enthousiasmeren en vaardig te maken voor het echte vrije lezen. De grootste leerwinst komt als leerlingen ook buiten school met plezier lezen.

De literatuurlijst is te vinden op: www.jsw.nl/artikelen

EMIEL HELMICH

is junior onderzoeker/adviseur en leesbevoorwaarde bij Sardes. Thema's waar hij mee bezig is, zijn: taal- en leesonderwijs en het bieden van gelijke kansen voor kinderen uit lagere sociale milieus

Neem nu een (schoolteam) abonnement op JSW

Ontvang
tijdelijk de 4 door
Martin Bootsma
getipte boeken
(t.w.v. €79,95)
cadeau!

JSW

De 'Lezen' special van JSW staat in het teken van het leesonderwijs op de basisschool (en in de opleiding) en belicht alle aspecten, van kennisopbouw, goed practises, leesplezier tot leesbegrip en literaire gesprekken. Gasthoofdredacteur van dit nummer is Martin Bootsma, teamleider op de Alan Turingschool in Amsterdam, auteur en meesterlezer. Neem nu meteen een abonnement op JSW, dan ontvang je daarbij een gratis boekenpakket met 4 prachtige kinderboeken, samengesteld door Martin.

Meer weten?

Ga naar jsw.nl of bel 088-2266692